

Pirkanmaan hyvinvointialue
PL 272, 33101 Tampere
pirha.fi

Lausunto
23.1.2023

Pirkanmaan hyvinvointialueen asiantuntijalausunto Hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista sekä varhaiskasvatuslain 53 § muuttamisesta HE 300/2022

Pirkanmaan hyvinvointialue näkee hallituksen esityksen laiksi potilas- ja sosiaaliasiavastaavista edistävän nykyistä paremmin potilaan sekä sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksia.

Esityksen pykäläkohtaiset huomiot

2 §

Nykyisen lainsäädännön mukaan sosiaali- ja potilasasiamies on nimettävä, mutta jatkossa asiavastaavia tulee hyvinvointialueella olla riittävä määrä, mikä nähdään parannuksena aiempaan. Hallituksen esityksen mukaan hyvinvointialueen olisi nimettävä potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia riittävästi siten, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja on saatavilla potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesti.

Esityksen mukaan asiakkaiden ja potilaiden palveluntarve määrittää sen, mikä on riittävä määrä. Miten käytännössä määritellään asiakkaan/potilaan palvelun tarve, kun eri tahoilla voi olla määrittelystä erilainen näkemys? Asiamiestoiminnassa tulee lähes viikoittain tilanteita, joissa asiamies ja asiakas/potilas arvioivat hänen palveluntarpeensa eri tavalla (esim. tarve henkilökohtaiseen asiointiin maantieteellisesti laajalla hyvinvointialueella).

Asiamiehelle tapaamiseen valmistautuminen tarkoittaa asiakkaan tapaamisen ohella usein monen tunnin muuta työtä (mm. asiakkaan asiaan ja asiaan liittyvään



oikeusturvaan tutustuminen). Jos asiassa ilmenee myös rakenteellisen vaikuttamisen tarve, asiamies selvittää asiaa vielä jälkikäteen niiden tahojen kanssa, jotka vastaavat kyseisestä palvelusta.

Asiakkaiden tarve määräytymisperusteena onkin tulkinnanvarainen ja voi johtaa siihen, ettei lainsäätäjän tavoittelema resurssi toteudu.

Sosiaali- ja terveysministeriö on omassa selvityksessään todennut, että asiavastaavia/asiamiehiä tulisi olla 1 htv 100 000–150 000 asukasta kohden. Tämä resurssi nähtiin tarpeelliseksi tilanteessa, jossa ei ollut vielä arvioitu uuden lain myötä tulevia lisätehtäviä. Nyt hallituksen esityksessä kerrotaan, että lisääntyneet tehtävät vaativat entisestään lisäresursseja.

Hallituksen esityksen olisi tullut ohjata asiassa vahvemmin. Hallituksen esityksen taloudellisissa vaikutuksissa todetaan, että väestöpohjaan kiinnitetyt laskennalliset resurssitarpeet eivät todennäköisesti kohdistuisi tarkoituksenmukaisesti.

Pirkanmaan hyvinvointialueen näkemyksen mukaan väestöpohjaan liitettävä asiavastaavaresurssi olisi kuitenkin valtakunnallisesti helpommin todennettavissa ja toteutettavissa kuin nyt esityksessä esitetty asiakkaan/potilaan palveluntarve, jonka ongelmallisuutta on kuvattu aiemmin.

Resursointia määriteltäessä on hyvä ottaa huomioon myös hallituksen esityksessä oleva yksityisten terveydenhuollon toimijoiden potilasasiavastaavatoiminnan siirtäminen hyvinvointialueiden vastuulle. Esityksessä on arvioitu, että yksityisen sektorin potilaiden yhteydenottoja tulisi koko maassa vuosittain noin 4000.

Elinkeino- ja terveysministeriön vuonna 2020 tekemän sosiaali- ja terveysalan toimialaraportin mukaan Suomessa on ollut vuonna 2018 hieman yli 15 000 eri kokoista terveystaloutta. Karkealla laskutoimituksella tämä tarkoittaisi sitä, että hieman alle joka neljänestä terveystaloutta yrityksestä tulisi yksi yhteydenotto potilasasiavastaavaan. Voiko kuitenkin tulevaisuudessa yksityiseltä hyvinvointialueen potilasasiavastaaville siirtyvien yhteydenottojen määrä tulla yllättämään runsaampana kuin on arvioitu?

Nykyinen sosiaaliasiamies hoitaa tälläkin hetkellä varhaiskasvatukseen liittyviä asioita. Hallituksen esitys korostaa kuitenkin erityisesti varhaiskasvatuksen roolia

asiavastaavatoiminnassa. Pirkanmaan hyvinvointialue haluaa nostaa tässä lausunnossaan esille kysymyksen siitä, mitkä ovat olleet perusteet yhden substanssilain nostamiseen ylitse muiden.

Valtakunnallisestikin sosiaaliasiamiehelle tulevien varhaiskasvatusta koskevien yhteydenottojen määrä on vähäistä. Tampereen seudulla varhaiskasvatuksesta otettiin sosiaaliasiamieheen yhteyttä viisi kertaa vuonna 2022.

Yhteydenottomäärien lisäksi tulisi myös arvioida, onko perusteltua, että asiavastaavat myös jatkossa neuvovat tehtävissä ja asioissa, jotka eivät ole hyvinvointialueen järjestämistoimintaan kuuluvia eivätkä myöskään sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita.

Valtakunnallisesti nykyiset sosiaaliasiamiehet ovat joko yhteiskuntatieteiden tai juridiikan asiantuntijoita. Varhaiskasvatuksen erityisasiantuntijuutta sosiaaliasiamiehillä ei ole. Varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksia edistäisi nykyistä paremmin varhaiskasvatuksen lainsäädännöstä sosiaaliasiamiehen poistaminen ja uuden asiantuntijan nimeäminen varhaiskasvatuksen asiavastaavaksi, joka toimisi kunnan palveluksessa.

5 §

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien on voitava tuoda havaitsemansa epäkohdat esiin ilman, että heidän toimintaansa kohdistuu epäsuotuisia seurauksia. Perusteluissa viitataan säännöksiin, joiden katsotaan turvaavan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien asemaa. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattoman aseman turvaamiseksi pykälään olisi tullut harkita kielteisten vastatoimien kiellon sisällyttämistä samaan tapaan kuin sosiaalihuoltolain (1301/2014) 48 §:n 4 momentissa.

Hallituksen esityksessä laista 5 § säännöskohtaisissa perusteluissa edellytetään potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan toimivan tehtävässään riippumattomasti. Esityksen mukaan hänellä ei tulisi olla tehtävien asianmukaista hoitoa vaarantavia sidonnaisuuksia. Sidonnaisuuksia ei edellytettäisi kuitenkaan

ilmoitettavan, mutta esityksessä kehoitetaan, ettei asiavastaavalla tulisi olla tehtävien asianmukaista hoitamista vaarantavia sidonnaisuuksia. Sidonnaisuudella tarkoitetaan eturistiriitaa eli olosuhteista syntyvää riskiä sille, että asiantuntijan objektiiviseen päätöksentekoon tai toimintaan vaikuttaa toissijainen tavoite tai hyöty – joko itselle tai läheiselle.

Asiavastaavat toimivat työsuhteisina työntekijöinä hyvinvointialueilla. Asiavastaavan näkökulmasta lain ohjaustehtävää vaarantavista sidonnaisuuksista pidättäytymiseen asettaisi työsuhteisen asiavastaavan hämmentävään tilanteeseen. Asiavastaavan tulisi itse arvioida, mitä näihin sidonnaisuuksiin lukeutuu.

Aiempi käytäntö, että sosiaali- tai terveystalouksissa työskentelevä henkilö voi hoitaa oman tehtävänsä ohella sosiaali- tai potilasasiain tehtävää, ei esityksen mukaan olisi enää mahdollista. Tätä muutosta voi pitää hyvänä asiana. Hallituksen esityksestä nousee kuitenkin esiin kysymys siitä, rajoitetaanko sillä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien oikeutta hankkia lisätuloja sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyvissä tehtävissä ja kuinka paljon.

Hallituksen esityksen sidonnaisuuksien kieltä herättää kysymyksen myös siitä, mitä sidonnaisuuksilla ylipäätensä esityksessä tarkoitetaan; onko asiavastaavalla esimerkiksi oikeus osallistua poliittiseen vaikuttamiseen, asettua ehdolle vaaleissa, omistaa osakkeita terveys- tai sosiaalialan yrityksestä, olla perhesuhteissa henkilöön, joka toimii ostopalveluja hyvinvointialueelle tuottavassa yrityksessä. Kohta esityksessä jättää paljon tulkinnan varaa, eikä kehoitusta ole perusteltu tai sen toteuttamista tarkemmin kuvattu.

8-13 §

Paikallisen toiminnan suunnittelun ja muun muassa tiedolla johtamisen tueksi tarvitaan vertailukelpoista alueellista ja kansallista tilastotietoa. Pirkanmaan hyvinvointialue näkeekin hyvänä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vastuun valtakunnallisesta tiedonkeruusta ja tilastoinnista. Yhdenmukaiset ja sovitut kirjaamiskäytännöt ovat laadukkaan tiedon edellytyksiä. Kirjaamisen ja muiden suunniteltujen toimenpiteiden toteuttamiseksi on huolehdittava, että potilas- ja

sosiaaliasiavastaavat sekä toiminnan muut vastuuhenkilöt saavat riittävästi koulutusta ja selkeää ohjeistusta lain vaatimuksien toteuttamiseksi toiminnassa.

Hallituksen esityksessä todetaan, että 8 §:n asiavastaavan tehtävien 6 kohtaan voisi sisältyä asiakkaan asian selvittäminen ja sovittelu palveluiden kanssa. Tämän tehtävän toteuttamiseksi olisi Pirkanmaan hyvinvointialueella toivottu hallituksen esityksen pohjalta vielä paremmin täsmennettävän potilastietojen ja sosiaalihuollon asiakastietojen luovuttamisen perusteena olevan potilaan ja asiakkaan suostumuksen kriteereitä.

Lakeihin kirjatut perusteet tietojen luovuttamiselle sekä tietojen luovuttamisen käytänteet eivät tällä hetkellä täysin kohtaa. Esimerkiksi potilaslain 13 § 2 momentin mukaan potilastietojen luovuttaminen sivulliselle edellyttää potilaan kirjallista suostumusta. Sosiaalihuollon asiakaslain 16 § puhuu puolestaan asiakkaan nimenomaisesta suostumuksesta. Mikäli lain säännösten sekä vallitsevan käytännön välisestä ristiriidasta olisi tarkoitus luopua, olisi tullut pohtia, olisiko kirjattavia henkilötietoja koskeviin 11 ja 13 §:iin mahdollisesti tullut sisällyttää potilaalta/asiakkaalta saatavaa suostumusta koskevat tiedot. Lain tulisi ohjata, miten kyseinen suostumus tulee todentaa, riittääkö suullinen suostumus vai tuleeko suostumuksen olla kirjallinen.

11§ pykälän sisältö ja sen toteuttaminen muutoinkin käytännössä aiheuttaa Pirkanmaan hyvinvointialueella pohdintaa. Olisiko 11 § kohtia muiltakin osin ollut tarpeen täsmentää?

Asianosaisella henkilöllä tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan asiakasta tai potilasta, jonka sosiaali- tai terveydenhuollon asiasta on kyse. Tässä kohtaa on tarpeen nostaa esiin muun muassa lastensuojeluun ja lapsiperheiden sosiaalityöhön liittyviä erityiskysymyksiä tämän pykälän soveltamisen osalta.

Lastensuojelu on yksi suurin yhteydenottojen tehtäväalue. Lastensuojelua koskien yhteyttä ottaa useimmiten vanhempi tai lapsen huoltaja, joka on asianosainen lastensuojeluasiassa. Vaikka yhteydenotossa on kyse lapsen asiakkuudesta, kertoo yhteyttä ottanut henkilö usein tilanteesta omasta näkökulmastaan. Tällä hetkellä

sosiaaliasiamiehen näkökulmasta hänen asiakkaansa on yhteyttä ottanut neuvontaa saava asiakas, joka tarvitsee neuvoja asemassaan asianosaisena lastensuojeluasiassa, ei lastensuojelun asiakkaan oleva lapsi.

Esityksen ja sen yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan yhteydenotto tulee kuitenkin kirjata sosiaaliasiavastaavan rekisteriin lapsen tiedoilla. Huomioitavaa tässä kohtaa on, että esimerkiksi henkilö itse ei voi vaikuttaa siihen, että häntä koskeva toisen kertoma tieto muodostaa henkilörekisterin. Henkilöllä itsellään ei välttämättä ole lainkaan tietoa siitä, että hänestä on tietoa sosiaaliasiavastaavan rekisterissä. Entä ne mahdolliset tilanteet, jossa huoltaja on kertonut alaikäisestä jotakin sellaista tietoa, joka ei pitäisikään paikkansa ja asiamies myöhemmin luovuttaa kyseisen tiedon asiakkaalle/potilaalle?

Momentin 4 kohta jää myös epäselväksi; missä kohtaa asian hoitoa arvioidaan tietojen luovuttamista koskeva asia. Täytyykö tämä tehdä aina, kun alaikäinen on yhteydessä asiavastaavaan ja jo siinä kohdassa tehdään kokonaisarvio mahdollisesta tietojen luovuttamisesta huoltajalle? Entä jos alaikäisen asia koskisi esimerkiksi sitä, että hän kokee terveydenhuollon kypsyysarvioinnin olevan virheellinen ja kokee pettymystä tietojen luovuttamisesta huoltajalle? Tällöinhän asiavastaava on myös saman kypsyysarvioinnin varassa, mitä terveydenhuollossa on arvioitu ja voi aiheuttaa ristiriitatilanteen asiavastaavapalveluun ja potilaan oikeuksien toteuttamiseen.

Yleiset huomiot esitykseen

Asiamiesten nimikkeen muuttaminen laissa asiavastaaviksi nähdään kannatettavaksi sukupuolineutraaliin nimikkeeseen pääsemiseksi ja nimikkeen toivotaan vakiintuvan käytäntöön nopeasti. Asiavastaava-nimike voi kuitenkin johtaa asiakkaita ja yleisöä harhaan ja antaa vaikutelman siitä, että henkilö vastaisi sosiaali- ja terveystalvetaista. Lain mukaan työntekijä antaa oikeusturvaneuvontaa, minkä vuoksi nimike olisi voinut vastata enemmän laissa säädettyjä tehtäviä.

Pirkanmaan hyvinvointialue pitää lakia monelta muulta osin varsin kannatettavana asiakkaan ja potilaan oikeuksien osalta ja asiavastaavien profiiliin nostamisena oman lainsäädännön kautta.

Rekisterinpitoon liittyvät käytännöt ovat tällä hetkellä valtakunnallisesti varsin kirjavia. Esitys tuo kirjaamiseen ja asiakirjojen käsittelyyn suunnitelmallisuutta. Esityksen myötä myös potilasasiavastaavat tekisivät vuosiselvityksen hyvinvointialueelle. Tämä käytäntö nähdään hyvänä ja se mahdollistaa yhteistyön sosiaaliasiavastaavan kanssa laajemmassa vaikuttamisessa. Selvitys tuottaa tietoa hyvinvointialueelle toimintavuoden ajalta ja sen avulla voidaan myös edistää potilaan sekä asiakkaan asemaa ja oikeuksia.

Potilasasiavastaavien koulutusvaatimusten määrittely lakiesityksessä todetaan hyväksi ratkaisuksi, tämä vastaa sosiaaliasiavastaavien koulutusvaatimuksia ja antaa hyvät edellytykset varmistaa riittävä ja tehtävän vaativuutta vastaava osaaminen tulevaisuudessa potilasasiavastaavan työtä tekevien valinnassa.

Pirkanmaan hyvinvointialue



Miia Luukko

Hallintopalvelujohtaja

puh. +358 44 472 2931